

درآمدی بر فرهنگ‌نویسی

ساغر شریفی

(دانشگاه آزاد اسلامی، واحد کرج)

فریدان عطره

(دانشگاه الزهراء)

تجرب

تهران ۱۳۹۸

سرشناسه:	شریفی، ساغر، ۱۳۵۰ -
عنوان و نام پدیدآور:	درآمدی بر فرهنگ‌نویسی / ساغر شریفی، فریبا قطره.
مشخصات نشر:	تهران: کتاب بهار، ۱۳۹۷.
مشخصات ظاهری:	دوازده، ۱۴۲ ص؛ مصور.
شابک:	۹۷۸ - ۶۰۰ - ۹۸۶۱۰ - ۵ - ۷
وضعیت فهرست‌نویسی:	فپا
یادداشت:	کتابنامه.
موضوع:	واژه‌نامه‌نویسی.
موضوع:	Lexicography
شناسه افزایی:	قطره، فریبا، ۱۳۵۲ -
رده‌بندی کنگ:	۱۳۹۷ / ۴۴۴ / ۳۲۷ p
رده‌بندی دیویی:	۴۱۳/۰۲۸
شماره کتاب‌شناسی ملی:	۵۵۳۰۰۰۰

کتاب

تهران: خیابان بهار، کوچه حمید صدیق، واحد ۶ (تلفن: ۷۷۵۲ ۴۷۸۱)

لواسان: خیابان معلم، شماره ۳۷، تان: ۲۶ ۵۴۸۲

درآمدی بر فرهنگ‌نویسی

ساغر شریفی، فریبا قطره

چاپ اول: ۱۳۹۸

شمارگان: ۵۰۰

صفحه‌آرایی: مریم درخشان گلریز

طراحی جلد: پاشا دارابی

چاپ و صحافی: پردیس دانش

شابک: ۹۷۸ - ۶۰۰ - ۹۸۶۱۰ - ۵ - ۷

همه حقوق چاپ و نشر این کتاب محفوظ و مخصوص کتاب بهار است

کتاب بهار (0912 122 6008), @ Ketabe_Bahar, 94@ketabebaharpub@gmail.com

مرکز پخش: پیام امروز (۳۵ ۶۵ ۴۸ ۶۶)

فهرست

پیش‌گفتار	یازده
۱ کلیات	۱
۱.۱ مقدمه	۱
۲.۱ فرهنگ‌نویسی چیست؟	۱
۳.۱ انواع فرهنگ	۲
۴.۱ سایر منابع مرجع	۹
۱.۴.۱ واژه‌نامه	۹
۲.۴.۱ دانش‌نامه	۱۰
۳.۴.۱ گنج‌واژه	۱۰
۴.۴.۱ فهرست بسامدی	۱۱
۵.۴.۱ نمایه	۱۱
۶.۴.۱ فهرست واژه‌نما	۱۱
خلاصه فصل	۱۱
تمرین	۱۲
۲ ساختار و اجزای فرهنگ (۱)	۱۳
۱.۲ مقدمه	۱۳
۲.۲ کلان‌ساختار	۱۴
۱.۲.۲ ترتیب قرارگیری مدخل‌ها	۱۴
۱.۱.۲.۲ ترتیب حروف در الفبا	۱۵
۲.۱.۲.۲ مرتب‌سازی براساس اصل حرف به حرف یا واژه به واژه	۱۶
۳.۱.۲.۲ ملاک جدا کردن مدخل‌های هم‌نام و هم‌نگاشت	۱۷
۴.۱.۲.۲ انتخاب نوع کلان‌ساختار: رابطه میان مدخل‌ها	۱۸
۵.۱.۲.۲ تشخیص صورت بنیادی واحد واژگانی	۲۲
خلاصه فصل	۲۳
تمرین	۲۳

۲۵	۳ ساختار و اجزای فرهنگ (۲).....
۲۵	۱.۳ مقدمه.....
۲۵	۲.۳ خردساختار.....
۲۶	۱.۲.۳ املا.....
۲۶	۲.۲.۳ تلفظ.....
۳۴	۳.۲.۳ اطلاعات دستوری.....
۳۴	۴.۲.۳ اطلاعات معنایی.....
۳۹	۵.۲.۳ شاهد و مثال.....
۴۰	۶.۲.۳ برچسب‌ها و توضیحات کاربردی.....
۴۱	۷.۲.۳ مدخل‌های فرعی.....
۴۳	۸.۲.۳ اطلاعات ریشه‌شناختی.....
۴۴	۹.۲.۳ تصریر.....
۴۵	۳.۳ مدخل صد.....
۴۶	۴.۳ مدخل پنهان.....
۴۶	۵.۳ آرایش مدخل.....
۵۱	خلاصه فصل.....
۵۱	تمرین.....
۵۳	۴ فرهنگ‌های دوزبانه.....
۵۳	۱.۴ مقدمه.....
۵۳	۲.۴ انواع فرهنگ‌های دوزبانه.....
۵۵	۳.۴ کلان‌ساختار فرهنگ دوزبانه.....
۵۵	۴.۴ خردساختار فرهنگ دوزبانه.....
۵۵	۱.۴.۴ املا.....
۵۵	۲.۴.۴ تلفظ.....
۵۶	۳.۴.۴ اطلاعات دستوری.....
۵۶	۴.۴.۴ اطلاعات معنایی.....
۵۶	۱.۴.۴.۴ انواع برابری.....
۵۸	۲.۴.۴.۴ مراحل و روش‌های انتخاب معادل.....
۶۰	۳.۴.۴.۴ تفکیک معادل‌ها.....
۶۱	۵.۴.۴ شاهد و مثال.....
۶۲	۶.۴.۴ برچسب‌ها و توضیحات کاربردی.....
۶۳	۷.۴.۴ مدخل‌های فرعی.....
۶۳	۸.۴.۴ اطلاعات ریشه‌شناختی.....

۶۳	۹.۴.۴ تصویر
۶۳	۵.۴ آرایش مدخل
۶۴	۶.۴ فرهنگ‌های دوزبانه‌شده
۶۴	خلاصه فصل
۶۵	تمرین
۶۷	۵ نظام ارجاع در فرهنگ
۶۷	۱.۵ مقدمه
۶۷	۲.۵ انواع ارجاع
۷۰	۳.۵ کاربردهای ارجاع
۷۲	خلاصه فصل
۷۳	تمرین
۷۵	۶ تألیف فرهنگ
۷۵	۱.۶ مقدمه
۷۵	۲.۶ مراحل و شیوه‌های تألیف فرهنگ
۷۶	۳.۶ گردآوری اطلاعات
۷۶	۱.۳.۶ ملاحظات و معیارها
۷۷	۲.۳.۶ شیوه‌ها
۷۹	۴.۶ تنظیم شیوه‌نامه
۷۹	۵.۶ تعریف‌نگاری و ویرایش
۸۰	۶.۶ نسخه‌های دیگر فرهنگ
۸۰	خلاصه فصل
۸۱	۷ پیکره در فرهنگ‌نویسی
۸۱	۱.۷ مقدمه
۸۲	۲.۷ استفاده از پیکره
۸۳	۱.۲.۷ کاربردهای پیکره در فرهنگ‌نویسی
۸۷	۳.۷ ایجاد پیکره
۹۱	۴.۷ انواع پیکره
۹۳	۵.۷ تاریخچه تشکیل پیکره‌های الکترونیکی
۹۳	۱.۵.۷ پیکره‌های الکترونیکی در اروپا
۹۳	۱.۱.۵.۷ پیکره‌های نسل اول
۹۳	۲.۱.۵.۷ پیکره‌های نسل دوم
۹۴	۲.۵.۷ پیکره در زبان فارسی

۹۶	فرهنگ‌های الکترونیکی
۹۶	ویژگی‌های فرهنگ‌های الکترونیکی
۹۹	خلاصه فصل
۹۹	تمرین
۱۰۱	۸ کاربرد و کاربرد فرهنگ
۱۰۱	۱.۸ مقدمه
۱۰۱	۲.۸ منظر کاربر
۱۰۲	۳.۸ کاربر پژوهی
۱۰۲	۴.۸ کاربرد فرهنگ
۱۰۳	۱.۴.۸ نیازهای ارجاعی کاربران
۱۰۳	۲.۴.۸ مهارت‌های ارجاعی کاربران
۱۰۴	۳.۴.۸ فرایند جست‌وجو
۱۰۶	۵.۸ فرهنگ‌پژوهی و نقد فرهنگ
۱۰۶	۱.۵.۸ منتقد فرهنگ
۱۰۶	۲.۵.۸ ویژگی‌های نقد فرهنگ
۱۰۷	۳.۵.۸ معیارهای نقد فرهنگ
۱۰۷	۴.۵.۸ روش‌های نقد فرهنگ
۱۰۸	۶.۸ روش‌های مورد استفاده در فرهنگ‌پژوهی
۱۰۹	خلاصه فصل
۱۰۹	تمرین
۱۱۱	۹ تاریخچه فرهنگ‌نویسی
۱۱۱	۱.۹ مقدمه
۱۱۲	۲.۹ پیشینه فرهنگ‌نویسی فارسی
۱۱۵	۳.۹ پیشینه فرهنگ‌نویسی انگلیسی
۱۱۷	خلاصه فصل
۱۱۹	منابع
۱۲۵	واژه‌نامه فارسی-انگلیسی
۱۳۱	واژه‌نامه انگلیسی-فارسی
۱۳۷	نمایه

پیش گفتار

فرهنگ‌نویسی (فرهنگ‌نگاری)^۱، در ساده‌ترین تعریف، فرایند یا، به باور برخی، دانش، هنر، و فن تدوین و نگارش فرهنگ^۲ است و حاصل آن کتابی است مرجع به نام فرهنگ لغت، که به اختصار فرهنگ نیز نامیده می‌شود درباره ضرورت فرهنگ‌نویسی می‌توان گفت که برخی افراد به دلیل علاقه به مساعیات واژگانی و برخی دیگر به منظور شناخت و آگاهی بیشتر و بهتر در مورد فرهنگ‌ها در این زمینه، فعالیت دارند. انگیزه عده‌ای دیگر نیز اطلاع از چگونگی و شیوه‌های تهیه و تألیف فرهنگ است.

با وجود آن‌که فرهنگ‌نویسی در ایران سنتی دیرپا بوده و اخیراً نیز این رشته به عنوان واحد درسی در برخی از دانشگاه‌های کشور، در دو سال کارشناسی ارشد و دکتری رشته زبان‌شناسی، تدریس می‌شود، درس‌نامه فارسی در این زمینه وجود ندارد، و سایر منابع تخصصی فارسی که دانشجویان و علاقه‌مندان را در این راه راهنمایی نماید نیز بسیار اندک است. نیاز به وجود چنین منابعی در زبان فارسی، نگارندگان را بر آن داشت تا به تألیف کتابی در زمینه فرهنگ‌نویسی بپردازند. به بیان دیگر، هدف از نگارش این کتابی، که نخستین درس‌نامه فرهنگ‌نویسی در ایران است، کمک به علاقه‌مندان برای آشنایی بیشتر و دقیق‌تر با این رشته بوده است. مخاطبان این درس‌نامه عمدتاً فرهنگ‌نویسان و دانشجویان رشته‌های زبان‌شناسی و ادبیات فارسی، به‌ویژه در درس فرهنگ‌نویسی، هستند، با این حال سعی بر آن بوده تا مطالب به زبانی ساده و قابل فهم برای اغلب افراد نگاشته شود تا سایر افرادی که در حوزه‌های دیگر به کار نگارش و بررسی فرهنگ اشتغال دارند نیز بتوانند از آن بهره گیرند.

ویژگی این کتاب آن است که در توضیح مفاهیم مربوط به فرهنگ‌نویسی سعی شده تا جایی که ممکن است مثال‌های فارسی (و در مواردی انگلیسی)^۱ ارائه شود تا کاربران بتوانند به راحتی مفاهیم مورد نظر را در فرهنگ‌های فارسی بیابند و یا در کار فرهنگ‌نویسی مورد توجه قرار دهند.

این کتاب شامل نه فصل است. در فصل اول به معرفی کلیات پرداخته‌ایم و تعریفی از فرهنگ و انواع آن، فرهنگ‌نویسی و شاخه‌های آن، و نیز سایر منابع زبانی مرجع ارائه کرده‌ایم. در فصل‌های دوم و سوم به ترتیب ساختار^۲ و اجزای فرهنگ، مدخل^۳ و آرایش آن و نیز اطلاعاتی که در فرهنگ ارائه می‌شود معرفی می‌شوند. فرهنگ‌های دوزبانه^۴ موضوع مورد بحث در فصل چهارم است. فصل پنجم به نظام ارجاع^۵ و اهمیت و کارکرد آن در فرهنگ اختصاص دارد. شیوه‌ها و مراحل تدوین و گردآوری اطلاعات برای نوشتن فرهنگ در فصل ششم مورد بحث قرار می‌گیرد. پیکره زبانی^۶، نقش رایانه در فرهنگ‌نویسی، و فرهنگ‌های الکترونیکی^۷ موضوع فصل هفتم است. در فصل هشتم کاربر^۸ فرهنگ، چگونگی کاربرد^۹ و روش‌های نقد فرهنگ^۹ معرفی می‌شوند؛ و در فصل نهم نیز تاریخچه فرهنگ‌نویسی فارسی و همچنین فرهنگ‌نویسی انگلیسی (با تمرکز بر انگلستان و آمریکا) معرفی شده است.

نگارندگان ادعا ندارند که این کتاب کامل و به دور از کاستی‌هاست، اگرچه سعی بر آن بوده تا اثری درخور علاقه‌مندان به این رشته به‌شمار آید. در این جا، ضمن سپاس از دوستان و همکاران گرامی، آقای دکتر شهرام مدرس خیابانی و آقای فهاد قربان‌زاده برای یادآوری نکته‌های ارزشمندشان، باید از حمایت‌ها و زحمات آقای بهنام احمد خندان، مدیر انتشارات کتاب بهار، قدردانی شود که در تهیه این اثر نهایت هم‌همی را مبذول داشتند.

ساغر شریفی، فریبا قطره

تهران، آبان‌ماه ۱۳۹۷

۱. در موارد معدود، مثال‌هایی از زبان‌های دیگر، مانند آلمانی، نیز ارائه شده است.

2. structure

3. entry

4. bilingual dictionary

5. reference

6. linguistic corpus

7. user

8. usage

9. dictionary criticism